

DOI 10.51558/2490-3647.2022.7.3.251

UDK 342.7-053.2
343.62-053.2

Primljeno: 15. 08. 2022.

Izvorni naučni rad
Original scientific paper

Goran Žlof, Marijan Madunić

ANALIZA POZNAVANJA DJEČJIH PRAVA MEĐU NASTAVNICIMA HRVATSKIH I BOSANSKOHERCEGOVAČKIH SREDNJIH ŠKOLA I NJIHOVIH STAVOVA O POŠTIVANJU I PRIMJENI PARTICIPATIVNIH PRAVA UČENIKA U NASTAVI

Odnos nastavnika i učenika u obrazovnim institucijama je uređen različitim zakonima i pravilnicima koji su pretpostavka efikasnijeg provođenja edukacijskih procesa uz aktivno sudjelovanje učenika. Razvijena i afirmirana dječja prava dodatno doprinose stvaranju kreativnog i poticajnog okruženja u školama. Tako se kreira motivirajuća sredina u kojoj su učenici potaknuti za daljnji razvoj i učenje. Cilj ovog istraživanja je bio ustanoviti do koje mjere su razvijeni stavovi nastavnika glede dječjih prava učenika u srednjim školama u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj te ispitati postoje li različite percepcije dječjih prava u zemljama obuhvaćenim istraživanjem. Uzorak sačinjavaju 112 nastavnica i nastavnika iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske, od toga 72 iz Bosne i Hercegovine i 40 iz Hrvatske. Instrument koji je korišten u istraživanju je modificirani upitnik iz objavljenog istraživanja „Stavovi nastavnika i učenika glazbene škole o poštivanju participativnih prava učenika u nastavi sviranja glazbenog instrumenta“ autora Davora Brđanovića. Analiza podataka je provedena pomoću SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) računalnog programa. U obradi dobivenih rezultata su upotrijebljeni deskriptivni i inferencijalni statistički postupci: deskriptivni pokazatelji centralne tendencije i raspršenja te postupci za utvrđivanje povezanosti između varijabli (ovisno o obliku utvrđenih distribucija, Pearsonov ili Spearmanov koeficijent korelacije) i razlika između skupina (ovisno o obliku utvrđenih distribucija, t-test i F-test ili Mann-Whitney U-test). Rezultati ukazuju na dominantnu homogenost u domenu odgovora nastavnog osoblja iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske vezano za poštivanje dječjih prava učenika u nastavi što može biti

uvjetovano sličnim razvojnim polazištima edukacijskih sistema u ove dvije zemlje. Analizirajući rezultate poznavanja posebnih dječjih prava te poznavanje dokumenata koji štite dječja prava uočeni su ozbiljni deficiti koji ukazuju na nedovoljnu obrazovanost uzorka – nastavnog osoblja u školama i zemljama obuhvaćenim ovim istraživanjem.

Ključne riječi: učenici; nastavnici; škola; dječja prava učenika

UVOD

Kao i sva temeljna ljudska prava tako i prava djece svoje uporište pronalaze u istom, duboko humanom određenju, a deklarirana su 1989. godine kroz Konvenciju o pravima djeteta, čija je osnovna namjera potaknuti promjenu u promišljanju o pravima djece sa zaštitničkoga pristupa prema njihovoj aktivnoj ulozi, odnosno afirmaciji uloge djeteta kao nositelja vlastitih prava. Općenito prihvaćeno demokratsko postignuće osnaživanja svih dionika društvenog života na taj način svoj novi vid pronalazi i u polju prava djece.

Za konkretnu provedbu prava djeteta potrebno je, nakon određenog propisa ili deklaracije općeg ili posebnog karaktera, njegovog implicitnijeg ili eksplicitnijeg duha ili namjere, donijeti set provedbenih dokumenata taktičko-operativne razine i namjene, koji nazivamo obrazovnim politikama. Sam izraz obrazovne politike nije određen isključivo propisanim načelima i akcijama koje je potrebno slijediti, nego ga treba promatrati kao dinamičan, a ne statičan proces (Trowler 2003). Drugim riječima, i nakon definiranja samih politika potrebno je stalno operativno prilagođavanje dinamičkim promjenama tako visoko interaktivnoga procesa kao što je odgojno-obrazovni rad.

DJEČJA PRAVA

Ostvarivanje ravnopravnosti djece i odraslih, prava na izražavanje mišljenja kao i definiranje ostalih prava djece je započelo sa Ženevskom deklaracijom o pravima djeteta (1924). Ratifikacijom konvencije o pravima djeteta (UN 1989) svaka država koja je to učinila se obavezala na provedbu načela konvencije na svom području nadležnosti. Predmeti ovakvih konvencija su dječja prava na zdravstvenu njegu i socijalnu zaštitu, tjelesni i duhovni razvoj, pomoć u nevolji, ishranu, zaštitu od iskorištavanja i potporu u razvoju djetetove svjesnosti o vlastitim sposobnostima.

Ljudska prava se kontinuirano nastoje snažno podupirati i Općom deklaracijom UN-a o ljudskim pravima (1948), koja i djeci osigurava slobodu i jednakost samim rođenjem, zabranjuje ropstvo, mučenje ili ponižavanje i osigurava njihovu zaštitu pred sudom. Nadalje, Deklaracija o pravima djeteta (1959) daje principe osiguravanja sretnog djetinjstva. Nacionalno shvaćanje prava djeteta u različitim socijalnim i kulturnim kontekstima ovim općim nastojanjima sve više dolazi u središte pozornosti i potiče sve kvalitetnija pojedinačna rješenja. Donoseći Konvenciju o pravima djeteta (1989) UN je dao osnovni poticaj za razradu brojnih dokumenata operativne prirode. Usvajanjem Svjetske deklaracije o opstanku, zaštiti i razvoju djece (1990) donijet je i plan djelovanja za primjenu koji podrazumijeva objedinjavajući dokument „Svijet dostojan djece“, koji afirmira principe postupanja u skladu s djetetovim najboljim interesima, ukidanje diskriminacije, jednako vrednovanje prava iznošenja mišljenja djeteta, povećano ulaganje u djecu realokacijom javnih sredstava, poboljšanje zdravstvenog statusa djece, zdravou prehranu, zaštitu djece od rata, nasilja, izrabljivanja bolesti, zlostavljanja, zanemarivanja, kao i očuvanje okoliša za buduće generacije. Iako je u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj značajan broj propisa donesen s izričitom namjerom zaštite dječjih prava, a ona su uključena u još veći broj drugih propisa, još uvijek se razina njihove zaštite ne smatra postignućem s kojim bismo bili zadovoljni. U borbi protiv brojnih problema u promicanju i zaštiti prava djece treba postojati i posebna institucija pravobranitelja za djecu s ulogom nadzora provedbe propisa s motrišta izvršenja preuzetih obaveza od strane državnih tijela. Međutim iz redovnih izvješća koja ova institucija podnosi još uvijek su vidljivi propusti, često u području odgoja i obrazovanja, koji se odnose na diskriminaciju, poštivanje slobode misli, savjesti i vjeroispovijesti te nasilje među djecom.

PARTICIPATIVNA PRAVA UČENIKA

Svaka se država potpisom Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta obvezuje podupirati prava participacije djece i mladih, ali iako postoje snažni filozofski, pravni i politički argumenti za poticanje sudjelovanja mladih, školska politika i praksa često isključuju djecu iz procesa donošenja odluka. Inovativna, participativna uloga djece koju zagovaraju Steiner i Alston (2000) te Stasiulis (2002) ističe da važnost odredaba konvencija ne leži samo u obavezi uzimanja mišljenja učenika primjereno dobi, već i u prihvaćanju djece prema sposobnosti donošenja smislenih odluka.

U školama je možda najzahtjevniji izazov ostvarivanje participativnih prava (Howe i Covell 2000) uglavnom zato što su škole tradicionalno usvojile hijerarhijski

model rada prema kojem su svi odgovorni za donošenje važnih odluka u vezi sa školskom politikom i praksom, osim onih na koje se to najviše odnosi – samih učenika. Učitelji se uglavnom odlučuju za one strategije poučavanja u kojima oni imaju moć oblikovanja okruženja za učenje. U ovom tradicionalnom modelu obrazovanja mladima je teško sudjelovati u procesima donošenja odluka jer se od odraslih ne traži da dijele moć s mladima (Bickmore 2001). Škole, kao mali modeli demokratskoga društva, oponašaju ideale sudjelovanja, tako da učenici usvajaju vještine i sposobnosti potrebne za demokratsko građanstvo.

Snaga primjene participativnih prava proteže se dalje od samoga donošenja odluka. Ako mladima omogućimo sudjelovanje u odlučivanju, omogućavamo im da istovremeno uče i iz posljedica svojih odluka, a to je iznimno važan mehanizam samoučenja. Mudro kombinirano poticanje autonomije i zaštitničkog pristupa, koji neće gušiti slobodu djece, zadržava najbolje od oba pristupa. Kada učitelji primjenjuju učenička participativna prava, a škole njeguju građanske vrline kao što je participacija, učenici uče kako postati odgovorni građani, a društvo ima veću šansu da se demokratizira.

White (1996) vjeruje da škole mogu pomoći u njegovanju demokratskog samopoštovanja i građanskih vrlina pružajući učenicima priliku da sudjeluju u procesima donošenja odluka u školi, u skladu s njihovom razinom zrelosti te tako istovremeno razvijajući osjećaj odgovornosti i sklonost ka analizi posljedica odlučivanja u ranoj dobi na jednostavnijim primjerima, dok su uloženi i posljedice još relativno mali. Kad učenici osjete povjerenje u donošenju odluka prožima ih osjećaj poštovanja, samopoštovanja i ljudskog dostojanstva što su osnovna obilježja demokratskoga građanstva i predstavljaju osobnu odrednicu koja se shvaća i štiti kao značajna stečevina.

Konvencija deklarira četiri osnovna prava sudjelovanja koja škole i učitelji trebaju utjeloviti: članak 12. navodi da djeca imaju pravo izraziti se i da se njihovo mišljenje čuje u odlukama koje ih se tiču; prema članku 13. mladi također imaju pravo izražavati svoje stavove i primati ili slati informacije putem bilo kojeg medija, uključujući tisak, umjetnost ili usmenu predaju; članak 14. kaže da djeca imaju pravo na slobodu izražavanja, mišljenja, savjesti i vjere; članak 15. daje djeci i mladima pravo na susrete s drugima te učlanjivanje ili osnivanje vlastitih udruga. U skladu s tim, nastavnici i administratori mogu pomoći učenicima u njihovim nastojanjima da osnuju klubove i udruge koje zadovoljavaju obrazovne, kulturne, političke i društvene potrebe učenika.

Iako argument kognitivne nejednakosti između odraslih i mladih implicira neravnotežu moći u procesu donošenja odluka, učitelji mogu pomoći učenicima da

kroz vođeno sudjelovanje njeguju i razvijaju razumijevanje i predispozicije za stavove potrebne za demokratski način života. Budući da društvo oblikuje škole kakve treba, a škole daju društvu pojedince kakve ono treba to je značaj pozitivne prakse participativnih prava veći. Samim time i objektivno stanje primjene participativnih prava može poslužiti kao indikator demokratske razvijenosti samih društava u kojima škole djeluju. Kako bi razvili participativna prava i demokračine strategije poučavanja učitelji najprije moraju i sami biti potpuno svjesni participativnih prava svojih učenika i u pogledu stručne podloge i u pogledu moralne snage i ljudske potrebe.

ODGOJNO-OBRAZOVNI SUSTAV I DJEČJA PRAVA

Pravo na obrazovanje je temeljno dječje pravo proizašlo iz Ustava, koji ga određuje kao temeljno kulturno pravo, pravo na slobodu i socio-ekonomsko pravo. Obrazovne politike pojedinih država u sebi sadrže utjecaj svjetskih kretanja. Prema Tomaševski (2001) obrazovne politike su odraz tržišnih kretanja. Kao primjer protezanja ove vrste prava često se uzima politika besplatnog obrazovanja do određene razine, čime vlade pojedinih država prenose i primjenjuju načela sukladna međunarodnim deklaracijama o ljudskim pravima djeteta. Obrazovna inkluzija je dio svjetske vizije kao koncept uvažavanja i poticanja različitosti i raznolikosti, društvene jednakosti te promicanja integracije djece s poteškoćama u redovne procese u najvećoj mogućoj mjeri. Diskriminacija je prevenirana propisima uređenih država te prihvaćanjem međunarodnih propisa čemu su dobri primjeri npr. Europska konvencija o ljudskim pravima ili Povelja Europske unije o temeljnim pravima (Agencija EU za temeljna prava i Vijeće Europe 2016). Usprkos svim dobrim namjerama u školama EU još uvijek postoji neprihvatljiva pojava segregacije djece po određenim kriterijima, npr. Roma ili djece azilanata (Agencija EU za temeljna prava i Vijeće Europe 2016). Ratificirajući sve međunarodne konvencije i deklaracije o dječjim pravima Republika Hrvatska kao i Bosna i Hercegovina su se obavezale na njihovu duboku primjenu sve do obrazovnih politika kao i na promjenu paradigme koja možda s tim načelima nije sukladna. Od problema u praksi treba istaknuti nedostatnu potporu za učenike s poteškoćama kroz pomoćnike u nastavi ili veća ulaganja u usavršavanje učitelja. Jednaku sudbinu dijele i učenici s invaliditetom kroz arhitektonske barijere. Za primjer se uzima podatak da u SAD-u 96% učenika s poteškoćama pohađa redovne škole, odnosno redovne školske odjele, a samo 4% izdvaja se u specijalizirane ustanove zbog veće razine poteškoća. Postoji i dodatni fond sati nastave kao vid povećane brige i potpore radu ovih učenika. Oko 50% učenika s poteškoćama provede

više od 80% vremena u primarnom razrednom odjeljenju (U. S. Department of Education, Office of Special Education and Rehabilitative Services 2008).

Primjer zakona koji brine o djeci s poteškoćama, ali i o djeci koja pokazuju lošije rezultate na testiranjima je Elementary and Secondary Education Act (1965), koji uspostavlja okvire financijske perspektive škola, ali i polaznu pretpostavku o sposobnosti svakog djeteta, kao i obavezu obogaćivanja kvalitete rada sa svim učenicima bez razlike.

Usprkos brojnim deklaracijama koje promiču aktivnu poziciju djeteta i prijelaz sa zaštitničke na participativnu ulogu, Svjetska deklaracija o opstanku, zaštiti i razvoju djece (1990) ponovo djelomično poziva u pomoć model zaštitničke uloge prema djeci iz jasnog razloga utvrđenih nedostataka društava koja bi prethodne deklaracije trebala primjenjivati, ali još imaju velike nedostatke na području razvoja demokracije.

PREDMET I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Predmet ovog istraživanja su znanje i stavovi nastavnika strukovnih srednjih škola i gimnazija vezani za posebna dječja prava kao i za ulogu i primjenu participativnih prava učenika u navedenim školama.

Cilj istraživanja je utvrđivanje stupnja upoznatosti nastavnika iz Hrvatske te Bosne i Hercegovine s dječjim pravima kao i sa službenim dokumentima koji određuju i klasificiraju dječja prava u školama. Specifičan cilj rada je ustanoviti u kojoj mjeri nastavnici iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine percipiraju primjenu dječjih prava u školama i kako doživljavaju primjenu prava djece / učenika u odvijanju nastavnog procesa u njihovim radnim sredinama.

Na osnovu postavljenog predmeta i ciljeva rada oblikovana su sljedeća istraživačka pitanja:

1. ispitati stupanj upoznatosti ciljanog uzorka – nastavničkog kadra s dječjim pravima;
2. utvrditi odnos između socio-demografskih karakteristika ispitanika (država i spol) i stupnja njihove upoznatosti s dječjim pravima kao i s njihovim stavovima o primjeni i utjecaju participativnih dječjih prava u školama;
3. utvrditi povezanost između dužine bavljenja nastavničkim pozivom i stupnja njihove upoznatosti s dječjim pravima, kao i s njihovim stavovima o primjeni i utjecaju participativnih dječjih prava u školama.

METODE I INSTRUMENT ZA PRIKUPLJANJE PODATAKA

U istraživanju će se koristiti deskriptivna i komparativna metoda. Instrument koji će se koristiti je modificirani upitnik iz objavljenog istraživanja „Stavovi nastavnika i učenika glazbene škole o poštivanju participativnih prava učenika u nastavi sviranja glazbenog instrumenta“ autora Davora Brđanovića (2019). Instrument se sastoji od dva dijela, gdje prvi dio sadrži pitanja vezana za spol ispitanika, državu u kojoj rade, dužinu staža ispitanika. Osim ovih pitanja u ovom dijelu se nalazi pitanje vezano za stupanj upoznatosti ispitanika i ispitanica s dječjim pravima.

Drugi dio upitnika je bila modificirana verzija navedenog instrumenta korištenog za procjenu stavova nastavnika o primjeni participativnih prava učenika u nastavi koji je preuzet uz odobrenje autora. Upitnik se sastojao od 10 stavki artikuliranih kroz sljedeća pitanja:

1. Dječja prava na mišljenje i sudjelovanje u školi se poštuju.
2. Učenicima su često važnija prava od dužnosti (odgovornosti).
3. Učenici ponekad zloupotrebljavaju svoja prava.
4. Kada se poštuju učenička prava nastava je kvalitetnija.
5. Poštivanje učeničkih prava smanjuje autoritet nastavnika.
6. Odgovaranje na pitanja učenika nevezanih za nastavu ne doprinosi razvoju prava učenika.
7. Učenici znaju kome se u školi mogu obratiti za pomoć u zaštiti prava.
8. Mislim da informiranje učenika o detaljima nastavnog plana i programa ima pozitivan utjecaj na njihov razvoj.
9. Ne obrazložim učeniku baš uvijek razlog dobivanja svake ocjene.
10. Učenici slobodno iznose svoje mišljenje o nastavi i temi nastavnog sata.

Ispitanici su odgovarali odabirom broja od 1 do 5 gdje je broj 1 - uopće se ne slažem, a broj 5 - u potpunosti se slažem. Diseminacija upitnika u elektroničkoj formi je izvršena putem platforme „Google Forms“.

Za potrebe istraživanja se koristila metoda odabira ciljanog uzorka (Cohen, Manion and Morrison 2000), odnosno uzorak je sačinjavao stalno uposleni nastavnički kadar iz gimnazija i strukovnih škola iz Hrvatske te Bosne i Hercegovine. Istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 112 nastavnica i nastavnika iz navedenih država.

Analiza podataka je provedena pomoću SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) računalnog programa. U obradi dobivenih rezultata su korišteni uobičajeni deskriptivni i inferencijalni statistički postupci: deskriptivni pokazatelji centralne

tendencije i raspšenja te postupci za utvrđivanje povezanosti između varijabli (ovisno o obliku utvrđenih distribucija, Pearsonov ili Spearmanov koeficijent korelacije) i razlika između skupina (ovisno o obliku utvrđenih distribucija, t-test i F-test ili Mann-Whitney U-test).

ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA

Analiza prikupljenih podataka je provedena kroz tri faze. U prvoj fazi je napravljena analiza strukture uzorka na osnovu prethodno utvrđenih kriterija. U drugoj fazi su analizirani podaci upoznatosti ispitanika sa posebnim dječjim pravima, poznavanje dokumenata koji štite dječja prava kao i stavovi ispitanika o opravdanosti posebnih dječjih prava u odnosu na odrasle. U trećoj fazi su obrađeni podaci koji se odnose na procjenu stavova nastavnika u poštivanju participativnih prava učenika u nastavi.

Tablica 1. Struktura uzorka prema državi rada, vrsti škole i spolu ispitanika

Vrsta škole	Spol	Država		Ukupno
		BiH	Hrvatska	
Srednja strukovna škola	Muški	19	7	26
	Ženski	14	27	41
	Total	33	34	67
Gimnazija	Muški	4	3	7
	Ženski	35	3	38
	Total	39	6	45
Ukupno	Muški	23	10	33
	Ženski	49	30	79
	Total	72	40	112

U istraživanju je učestvovalo ukupno N=112 ispitanika, 72 iz Bosne i Hercegovine i 40 iz Hrvatske. Uzorak je uključivao 67 ispitanika iz srednjih strukovnih škola i njih 45 iz gimnazija te 79 ispitanica i 33 ispitanika.

Najveći postotak ispitanika, njih 77%, navodi da su generalno upoznati s postojanjem dječjih prava u školi, ali da ne poznaju detalje. Oko 20% ispitanika procijenilo je da su detaljno upoznati s dječjim pravima, dok je njih 4% izjavilo da uopće nisu upoznati s dječjim pravima. Zbog malog broja ispitanika koji su naveli da uopće nisu upoznati s dječjim pravima (4), ova je kategorija ispitanika isključena iz analiza statističke značajnosti razlika.

Tablica 2. Struktura uzorka prema radnom iskustvu ispitanika

Radno iskustvo	n	%
Do 1 godine	4	3.6
Od 1 do 3 godine	6	5.4
Od 3 do 6 godina	8	7.1
Od 6 do 10 godina	24	21.4
Preko 10 godina	70	62.5

Zbog neuravnoteženosti uzorka prema godinama radnog staža (većina > 10 god.), u daljnjim analizama: manje od 10 godina (n=42) i više od 10 godina (n=70).

Tablica 3. Procjena stupnja upoznatosti s dječjim pravima

Stupanj upoznatosti	n	%
Uopće nisam upoznat/a s dječjim pravima	4	3,6
Generalno sam upoznat/a s postojanjem dječjih prava ali ne poznajem detalje	86	76,8
Detaljno sam upoznat/a s dječjim pravima	22	19,6
Total	112	100

Tablica 4. Procjena stupnja upoznatosti s dječjim pravima prema spolu ispitanika

	Spol				Total	
	Muški		Ženski		n	%
Stupanj upoznatosti	n	%	n	%	n	%
Uopće nisam upoznat/a s dječjim pravima	1	3.03	3	3.80	4	3.57
Generalno sam upoznat/a s postojanjem dječjih prava, ali ne poznajem detalje	21	63.64	65	82.28	86	76.79
Detaljno sam upoznat/a s dječjim pravima	11	33.33	11	13.92	22	19.64
Total	33	100.00	79	100.00	112	100.00

Generalna upoznatost s dječjim pravima je najčešće birana kategorija unutar oba spola: 82% ispitanica i 64% ispitanika odabralo je ovu procjenu. Odgovor “Detaljno sam upoznat s dječjim pravima” češće su navodili muškarci (njih 33%) nego žene (14%), dok je procjena “Uopće nisam upoznat s dječjim pravima podjednako često biran unuta oba spola (oko 4%). Zbog malog broja ispitanika oba spola koji su izjavili da uopće nisu upoznati s dječjim pravima, ova kategorija nije uključena u testiranje statističke značajnosti razlike između dva spola. Značajno veći postotak muškaraca naveo je da je detaljno upoznat s dječjim pravima (ovaj procenat iznosi 34% kada se iz analize isključe ispitanici koji uopće nisu upoznati s dječjim pravima), nasuprot ispitanicima koji su izjavili da su s dječjim pravima upoznati samo generalno (njih 86%), $X^2(1)=4.34$, $p<.05$.

Tablica 5. Procjena stupnja upoznatosti s dječjim pravima prema državi

	Država				Total	
	Bosna i Hercegovina		Hrvatska		n	%
Stupanj upoznatosti	n	%	n	%	n	%
Uopće nisam upoznat/a s dječjim pravima	3	4.17	1	2.50	4	3.57
Generalno sam upoznat/a s postojanjem dječjih prava, ali ne poznajem detalje	53	73.61	33	82.50	86	76.79
Detaljno sam upoznat/a s dječjim pravima	16	22.22	6	15.00	22	19.64
Total	72	100.00	40	100.00	112	100.00

Dominantna većina ispitanika u obje države, Bosni i Hercegovini (74%) i Hrvatskoj (83%), izjavljuju da su generalno, ali ne i detaljno upoznati sa dječjim pravima. Zbog malog broja ispitanika u obje skupine radnog iskustva koji su izjavili da uopće nisu upoznati s dječjim pravima, ova kategorija nije uključena u testiranje statističke značajnosti razlike između dvije države. Raspodjela ispitanika prema tome jesu li s posebnim dječjim pravima upoznati generalno ili detaljno nije se statistički značajno razlikovala između dvije države, $X^2(1)=.52$, $p>.05$.

Tablica 6. Procjena stupnja upoznatosti s dječjim pravima prema random iskustvu ispitanika:

	Radno iskustvo				Total	
	Do 10 godina		Preko 10 godina		n	%
Stupanj upoznatosti	n	%	n	%	n	%
Uopće nisam upoznat/a s dječjim pravima	3	7.14	1	1.43	4	3.57
Generalno sam upoznat/a s postojanjem dječjih prava, ali ne poznajem detalje	31	73.81	55	78.57	86	76.79
Detaljno sam upoznat/a s dječjim pravima	8	19.05	14	20.00	22	19.64
Total	42	100.00	70	100.00	112	100.00

Generalna, ali ne i detaljna upoznatost s posebnim dječjim pravima ostaje najčešće birana kategorija i kada se analiza provede prema dužini radnog iskustva ispitanika: obje kategorije ispitanika – i oni sa radnim iskustvom do 10 godina i oni sa radnim iskustvom preko 10 godina – su u oko 75% slučajeva navodili ovu procjenu. Kategorija “Detaljno sam upoznat/a s dječjim pravima” podjednako često (oko 20%) je birana u obje skupine ispitanika, dok su procjenu “Uopće nisam upoznat s dječjim pravima” nešto češće navodili po iskustvu mlađi (7%) nego stariji (1%) ispitanici. Zbog malog broja ispitanika u obje skupine radnog iskustva koji su izjavili da uopće nisu upoznati s dječjim pravima ova kategorija nije uključena u testiranje statističke značajnosti razlike između dva spola. Skupine ispitanika različite dužine radnog

iskustva (do, odnosno preko 10 godina) nisu se statistički značajno razlikovale prema procjeni stupnja upoznatosti s dječjim pravima, $X^2(1)=0$.

Analiza rezultata procjene stavova nastavnika o primjeni i poštivanju participativnih prava učenika u nastavi

Tablica 7: Deskriptivne vrijednosti stupnja slaganja sa stavovima o poštivanju i primjeni participativnih prava učenika u nastavi

Stav	M	SD	Min.	Q1	Median	Q3	Maks.	Skewness (st.pogr.=.23)	Kurtosis (st.pogr.=.45)
1. Dječja prava na mišljenje i sudjelovanje u školi se poštuju	4.11	.842	1	4.00	4.00	5.00	5	-1.13	2.10
2. Učenicima su često važnija prava od dužnosti (odgovornosti)	4.21	.821	2	4.00	4.00	5.00	5	-0.52	-1.04
3. Učenici ponekad zloupotrebljavaju svoja prava	4.09	.876	2	4.00	4.00	5.00	5	-0.75	-0.08
4. Kada se poštuju učenička prava nastava je kvalitetnija	3.84	.982	1	3.00	4.00	5.00	5	-0.66	0.24
5. Poštivanje učeničkih prava smanjuje autoritet nastavnika	2.29	1.318	1	1.00	2.00	3.00	5	0.61	-0.87
6. Odgovaranje na pitanja učenika nezvanih za nastavu ne doprinosi razvoju prava učenika	2.14	1.265	1	1.00	2.00	3.00	5	0.76	-0.71
7. Učenici znaju kome se u školi mogu obratiti za pomoć u zaštiti prava	4.19	.875	2	4.00	4.00	5.00	5	-0.87	0.00

Stav	M	SD	Min.	Q1	Median	Q3	Maks.	Skewness (st.pogr.=.23)	Kurtosis (st.pogr.=.45)
8. Mislim da informiranje učenika o detaljima nastavnog plana i programa ima pozitivan utjecaj na njihov razvoj	4.05	.909	1	4.00	4.00	5.00	5	-0.99	1.10
9. Ne obrazložim učeniku baš uvijek razlog dobivanja svake ocjene	1.85	1.156	1	1.00	1.00	2.00	5	1.26	0.53
10. Učenici slobodno iznose svoje mišljenje o nastavi i temi nastavnog sata	4.46	.734	2	4.00	5.00	5.00	5	-1.37	1.76

M = aritmetička sredina; SD = standardna devijacija; Q1 = prvi kvartil; Q3 = treći kvartil; st.pogr.= standardna pogreška

Prema odgovorima na varijablama koje mjere stavove prema primjeni i utjecaju dječjih prava u školama, ispitanici uglavnom pozitivno gledaju na ovu tematiku. Naime, ispitanici su u prosjeku birali više vrijednosti (u većoj mjeri podržavali) – iznad vrijednosti 3 – na tvrdnjama koje afirmiraju posebna dječja prava (1, 4, 7, 8, 10). S druge strane, prosječne vrijednosti na tvrdnjama koje odražavaju rezervu prema primjeni i utjecaju dječjih prava u školama su uglavnom niže od centralne točke skale, tj. vrijednosti 3 (tvrdnje 5, 6, 9); izuzetak od ovog trenda su tvrdnje 2 i 3 sa aritmetičkim sredinama većim od 4.

Zaključci o slaganju ispitanika s različitim tvrdnjama o primjeni i utjecaju dječjih prava u školama utvrđeni na kompletnom uzorku ostaju nepromijenjeni kada se provede analiza prema spolu: i muški i ženski ispitanici slažu se sa afirmativnim tvrdnjama i izražavaju otklon prema negativnim tvrdnjama; izuzetak su opet varijable 2 i 3. Statistička značajnost spolnih razlika u stupnju slaganja s različitim stavovima o primjeni i utjecaju dječjih prava u školama provjerena je mješovitom 10 x 2 analizom varijance (ANOVA) s vrstom stava kao faktorom unutar ispitanika i spolom kao faktorom između ispitanika. Boxov test bio je statistički neznačajan, $F(55, 13198.24) = .80, p > .01$; Levenov test bio je statistički neznačajan za sve varijable izuzev no. 5; ali je Mauchlyjev test bio statistički značajan, $W = .11, X^2(44) = 233.41, p < .001$. Zato je za efekte koji uključuju vrstu stava prezentirana Wilkova Lambda. Zbog statistički značajnog Mauchlyjevog testa sfericiteta, $W = .11, X^2(44) = 233.41,$

Tablica 8: Aritmetičke sredine i standardne devijacije stupnja slaganja sa stavovima o poštivanju i primjeni participativnih prava učenika u nastavi za muškarce (n=33) i žene (n=79)

Stav	Spol			
	Muški		Ženski	
	M	SD	M	SD
1. Dječja prava na mišljenje i sudjelovanje u školi se poštuju	4.03	0.85	4.14	0.84
2. Učenicima su često važnija prava od dužnosti (odgovornosti)	4.30	0.73	4.18	0.86
3. Učenici ponekad zloupotrebljavaju svoja prava	4.06	0.83	4.10	0.90
4. Kada se poštuju učenička prava nastava je kvalitetnija	3.76	1.03	3.87	0.97
5. Poštivanje učeničkih prava smanjuje autoritet nastavnika	2.85	1.52	2.05	1.15
6. Odgovaranje na pitanja učenika nevezanih za nastavu ne doprinosi razvoju prava učenika	2.48	1.37	2.00	1.20
7. Učenici znaju kome se u školi mogu obratiti za pomoć u zaštiti prava	4.27	0.84	4.15	0.89
8. Mislim da informiranje učenika o detaljima nastavnog plana i programa ima pozitivan utjecaj na njihov razvoj	4.09	0.80	4.04	0.95
9. Ne obrazložim učeniku baš uvijek razlog dobivanja svake ocjene	2.18	1.24	1.71	1.10
10. Učenici slobodno iznose svoje mišljenje o nastavi i temi nastavnog sata	4.27	0.63	4.53	0.77

$p < .001$, prilikom testiranja značajnosti efekata koji uključuju vrstu stava kao faktor unutar ispitanika razmatrana je Wilkova Lambda. Glavni efekt vrste stava bio je statistički značajan, Wilkova Lambda=.23, $F(9, 102)=37.00$, $p < .001$. Kako je već zaključeno prilikom razmatranja rezultata na cjelokupnom uzorku, ispitanici su u pravilu bili skloniji afirmativnim tvrdnjama nego tvrdnjama suprotnog smjera, čime su na varijablama 5, 6 i 9 zabilježene prosječne vrijednosti niže nego na preostalim tvrdnjama. Rezultati su pokazali da ni glavni efekt spola, $F(1, 110)=3.68$, $p > .05$, niti interakcija vrsta tvrdnje x spol, Wilkova Lambda=.88, $F(9, 102)=1.59$, $p > .05$, nisu značajni. Prema tome, nisu uočene značajne razlike između stavova nastavnica i nastavnika o primjeni i utjecaju dječjih prava u školama.

Tablica 9: Aritmetičke sredine i standardne devijacije slaganja sa stavovima o poštivanju i primjeni participativnih prava učenika u nastavi u odnosu na državu u kojoj rade ispitanici

Stav	Država			
	Bosna i Hercegovina		Hrvatska	
	M	SD	M	SD
1. Dječja prava na mišljenje i sudjelovanje u školi se poštuju	4.13	0.85	4.08	0.83
2. Učenicima su često važnija prava od dužnosti (odgovornosti)	4.11	0.80	4.40	0.84
3. Učenici ponekad zloupotrebljavaju svoja prava	4.10	0.89	4.08	0.86
4. Kada se poštuju učenička prava nastava je kvalitetnija	3.79	1.05	3.93	0.86
5. Poštivanje učeničkih prava smanjuje autoritet nastavnika	2.32	1.35	2.23	1.27
6. Odgovaranje na pitanja učenika nevezanih za nastavu ne doprinosi razvoju prava učenika	2.15	1.27	2.13	1.26
7. Učenici znaju kome se u školi mogu obratiti za pomoć u zaštiti prava	4.18	0.94	4.20	0.76
8. Mislim da informiranje učenika o detaljima nastavnog plana i programa ima pozitivan utjecaj na njihov razvoj	4.03	0.93	4.10	0.87
9. Ne obrazložim učeniku baš uvijek razlog dobivanja svake ocjene	1.72	1.10	2.08	1.23
10. Učenici slobodno iznose svoje mišljenje o nastavi i temi nastavnog sata	4.47	0.80	4.43	0.59

Zaključci o slaganju ispitanika s različitim tvrdnjama o primjeni i utjecaju dječjih prava u školama utvrđeni na kompletnom uzorku ostaju nepromijenjeni kada se provede analiza prema državi: bez obzira da li dolaze iz Bosne i Hercegovine ili Hrvatske ispitanici su skloni afirmativnim tvrdnjama i izražavaju otklon prema negativnim tvrdnjama; izuzetak su opet varijable 2 i 3. Statistička značajnost razlika između ispitanika dviju država u stupnju slaganja s različitim stavovima o primjeni i utjecaju dječjih prava u školama provjerena je mješovitom 10x2 analizom varijance (ANOVA), s vrstom stava kao faktorom unutar ispitanika i državom kao faktorom između ispitanika. Boxov test bio je statistički neznačajan, $F(55, 21761.84)=1.07$, $p>.05$; Levenov test bio je statistički neznačajan za sve varijable; ali je Mauchlyjev test bio statistički značajan, $W=.10$, $X^2(44)=246.35$, $p<.001$. Zato je prezentirana Wilkova Lambda. Zbog statistički značajnog Mauchlyjevog testa sfericiteta, $W=.10$, $X^2(44)=246.35$, $p<.001$, prilikom testiranja značajnosti efekata koji uključuju vrstu stava kao faktor unutar ispitanika razmatrana je Wilkova Labda. Glavni efekt vrste stava bio je statistički značajan, Wilkova Lambda=.21, $F(9, 102)=42.79$, $p<.001$. Kako je već zaključeno prilikom razmatranja rezultata na cjelokupnom uzorku, ispitanici su u pravilu bili skloniji afirmativnim tvrdnjama nego tvrdnjama suprotnog

smjera, čime su na varijablama 5, 6 i 9 zabilježene prosječne vrijednosti niže nego na preostalim tvrdnjama.

Na osnovu dobivenih rezultata ni glavni efekt države, $F(1, 110)=.66, p>.05$, niti interakcija vrsta tvrdnje x Država, Wilkova Lambda=.92, $F(9, 102)=.93, p>.05$ nisu značajni. Prema tome, nisu uočene značajne razlike između stavova nastavnika iz dviju država o primjeni i utjecaju dječjih prava u školama.

Tablica10: Aritmetičke sredine i standardne devijacije slaganja sa stavovima o poštivanju i primjeni participativnih prava učenika u nastavi u odnosu na dužinu staža ispitanika

Stav	Radno iskustvo			
	Do 10 godina		Preko 10 godina	
	M	SD	M	SD
1. Dječja prava na mišljenje i sudjelovanje u školi se poštuju	4.17	0.79	4.07	0.87
2. Učenicima su često važnija prava od dužnosti (odgovornosti)	4.29	0.74	4.17	0.87
3. Učenici ponekad zloupotrebljavaju svoja prava	4.17	0.76	4.04	0.94
4. Kada se poštuju učenička prava nastava je kvalitetnija	3.83	0.96	3.84	1.00
5. Poštivanje učeničkih prava smanjuje autoritet nastavnika	2.40	1.42	2.21	1.26
6. Odgovaranje na pitanja učenika nevezanih za nastavu ne doprinosi razvoju prava učenika	1.86	1.09	2.31	1.34
7. Učenici znaju kome se u školi mogu obratiti za pomoć u zaštiti prava	4.17	0.91	4.20	0.86
8. Mislim da informiranje učenika o detaljima nastavnog plana i programa ima pozitivan utjecaj na njihov razvoj	4.31	0.72	3.90	0.98
9. Ne obrazložim učeniku baš uvijek razlog dobivanja svake ocjene	1.79	1.14	1.89	1.17
10. Učenici slobodno iznose svoje mišljenje o nastavi i temi nastavnog sata	4.60	0.50	4.37	0.84

Zaključci o slaganju ispitanika s različitim tvrdnjama o primjeni i utjecaju dječjih prava u školama utvrđeni na kompletnom uzorku ostaju nepromijenjeni kada se provede analiza prema dužini radnog iskustva ispitanika: bez obzira imaju li radni staž kraći ili duži od 10 godina, ispitanici su skloni afirmativnim tvrdnjama i izražavaju otklon prema negativnim tvrdnjama; izuzetak su opet varijable 2 i 3. Statistička značajnost razlika između ispitanika s kraćim, odnosno dužim radnim stažom u stupnju slaganja s različitim stavovima o primjeni i utjecaju dječjih prava u školama provjerena je mješovitom 10x2 analizom varijance (ANOVA) s vrstom stava kao faktorom unutar ispitanika i dužinom radnog iskustva kao faktorom između ispitanika. Boxov test bio je statistički neznačajan, $F(55, 24613.85)=1.36, p>.01$;

Levenov test bio je statistički neznačajan za sve varijable izuzev no. 6 i 10; ali je Mauchlyjev test bio statistički značajan, $W=.10$, $X^2(44)=244.19$, $p<.001$, zato je prezentirana Wilkova Lambda. Zbog statistički značajnog Mauchlyjevog testa sfericiteta, $W=.10$, $X^2(44)=244.19$, $p<.001$, prilikom testiranja značajnosti efekata koji uključuju vrstu stava kao faktor unutar ispitanika razmatrana je Wilkova Lambda. Glavni efekt vrste stava bio je statistički značajan, Wilkova Lambda $=.20$, $F(9, 102)=46.58$, $p<.001$. Kako je već zaključeno prilikom razmatranja rezultata na cjelokupnom uzorku, ispitanici su u pravilu bili skloniji afirmativnim tvrdnjama nego tvrdnjama suprotnog smjera, čime su na varijablama 5, 6 i 9 zabilježene prosječne vrijednosti niže nego na preostalim tvrdnjama. Rezultati pokazuju da ni glavni efekt dužine radnog iskustva, $F(1, 110)=.54$, $p>.05$, niti interakcija vrsta tvrdnje x dužina radnog iskustva, Wilkova Lambda $=.88$, $F(9, 102)=1.57$, $p>.05$ nisu značajni. Na osnovu prikazanog se može zaključiti da radni staž (bar kao kategorijalna varijabla a nivoima ispod i iznad 10 godina) nije povezan sa stupnjem (ne)podržavanja stavova o primjeni i utjecaju dječjih prava u školama.

RASPRAVA

Rezultati koji se odnose na stupanj upoznatosti nastavnika s dječjim pravima pokazuju da su dvije trećine nastavnika generalno upoznati s dječjim pravima dok je tek jedna trećina detaljno upoznata s dječjim pravima. S obzirom na to da se neravnomjerna distribucija rezultata generalne i detaljne upoznatosti s pravima djece ogleda i u mjerenju koje se odnosi na prisustvo varijabli države, spola i staža. Može se zaključiti da je razlog ovog stanja nedovoljna educiranost nastavničkog kadra. Kako navodi Brđanović (2019): “Rad na poznavanju i poštivanju dječjih prava je kontinuiran proces, a odgoj i obrazovanje iz područja općih i posebnih, u ovom slučaju participativnih prava djeteta, ne treba samo djeci i mladima nego i odraslima – njihovim nastavnicima, da bi svi dionici nastavnog procesa naučeno mogli uspješno primijeniti”.

Primjena i razumijevanje učinaka dječjih prava u školama nije moguća bez njihovog elementarnog poznavanja. Zbog nedovoljne upoznatosti nastavnika s dječjim pravima u školama dolazi do niza složenijih problema tako da drugi segmenti, koji proizlaze iz ove tematike, dobivaju posve drugačije i nepovoljnije forme po status djece u školama. “Nedovoljno znanja o dječjim pravima i nedostatak njihovog razumijevanja te stvaranje mitova o njima dovodi do odbijanja njihova poučavanja” (Howe i Covell 2010, prema Sukobljević 2021: 20). Kako navodi Brđanović (2019),

s pojmovima i značenjem prava djeteta ni nastavni kadar a ni učenici nisu dovoljno upoznati, te je očito potreban snažniji rad na području prava (i odgovornosti) učenika u školi. Boutros (2018, navedeno u Jakobljević 2021: 21) kao jednu od najvećih prepreka implementacije ljudskih prava ističe nedovoljno obrazovanje učitelja u domenu poznavanja dječjih prava. Stoga je razumljivo da se u više ponovljenih istraživanja pojavljuju slični rezultati nedovoljne educiranosti nastavnčkog kadra, te da socio-demografski faktor, kao i dužina staža, ne mogu nadomjestiti ili bitno promijeniti stupanj upoznatosti nastavnčkog kadra s posebnim dječjim pravima u školama.

Rezultati ukazuju na pozitivne reakcije i podršku prema tvrdnjama koje promoviraju dječja prava. Isto tako na tvrdnjama koje odražavaju rezervu prema primjeni i utjecaju dječjih prava u školama ispitanici su uglavnom birali manje vrijednosti, nisu se slagali s njima. Različite reakcije i stavovi nastavnika su uočeni u njihovim odgovorima na tvrdnje da djeca zloroptrebljavaju svoja prava i da su djeci važnija prava nego obaveze. Kako navodi Mataga Tintor (2011), povezivanje prava i odgovornosti kada je posrijedi dječja populacija je pitanje koje kod odraslih izaziva kritičan stav prema promoviranju prava djeteta. Ovo se može objasniti time da stavovi i mišljenja nastavnika proizlaze iz njihove opažajne sfere i iskustava koja su stekli za vrijeme rada u školama s učenicima. “Djeca trebaju razumjeti smisao prava, na što se ona odnose, solidarizirati se s onima čija su prava ugrožena i uključiti se u akcije borbe za vlastita prava, ali i prava drugih“ (Maleš i Stričević 1997. prema Cmreček 2017: 13). Tako afirmiramo i odgojnu ulogu nastave razvijajući afektivno područje ciljeva.

S obzirom na to da se učenici ponašaju sukladno stupnju poznavanja svojih prava i obaveza u školama, nije neobično da su ispitanici reagirali na ovaj način jer učenici nerijetko zanemaruju svoje obaveze i stavljaju na prvo mjesto svoja prava samo zato što ne vide njihovu povezanost i zavisnost. Zbog nedovoljne upoznatosti učeničke populacije sa svim svojim pravima događa se marginaliziranje obaveza od strane učeničke populacije te se tako među nastavnčkom populacijom javljaju negativne konotacije vezano za učeničko ponašanje. Kao što navodi Cmreček (2017) djeca zbog nedovoljne upoznatosti sa svojim obavezama, učenici ih se i ne pridržavaju te dolazi do negativnih stavova i kreira se sredina u kojoj prevladava mišljenje da su djeci u školama važnija prava od dužnosti. Mataga Tintor (2011) navodi kako učitelji smatraju da djeca nisu razvila svijest o povezanosti prava i odgovornosti, nego smatraju da djeca povezuju pravila, prava i odgovornosti, ali da zanemaruju odgovornosti.

Dobiveni rezultati ukazuju na globalnu problematiku nedovoljne upoznatosti nastavnog kadra s dječjim pravima kao i na određene negativne konotacije neadekvatnog konzumiranja odnosno zloupotrebe dječjih prava u školama. S obzirom na to da se u ovom istraživanju koristio instrument za samoprocjene nastavnika, preporuka bi bila da se u narednim istraživanjima ove problematike uključe i drugi oblici mjerenja kako bi se osigurao viši stupanj validnosti dobivenih podataka.

ZAKLJUČAK

Učenička participacija je prilika da se učenički glas čuje u školskom okruženju i uključi u odlučivanje o svemu što utječe na učenje i opće dobro učenika u aktivnostima školskoga života. Veće uključivanje potiče i dublju osobnu povezanost s ciljevima te podiže razinu aktiviteta učenika, bez čega nema učinkovitoga učenja. Učenik koji sudjeluje u oblikovanju ciljeva počinje te ciljeve smatrati svojim i sudbinu čitavog procesa promatra na višoj razini, uči preuzimati odgovornost za proces, što smatramo višim kognitivnim i odgojnim postignućem uopće te jednom od najvećih i najdugotrajnijih vrijednosti. Participacija je jedan od alata za njeno postizanje, a učitelj je moderator koji ga koristi. Sudjelovanje u odlukama i aktivnostima škole povećava osjećaj pripadnosti i može pomoći učenicima da razviju liderske i socijalne vještine. Takav pristup razvija osobnu snagu, samopouzdanje, koje je neophodno za oblikovanje zdrave i aktivne osobe. Participacija kao mehanizam snažno utječe na ostvarenje općih odgojnih ciljeva. U brojnim dokumentima međunarodne i nacionalne razine stoji kako mlada osoba ima pravo da se njen glas čuje, da osjeti kako okolina ima povjerenje u njeno mišljenje. Tako ostvarujemo samopotvrđivanje koje od svoje okoline želi svaka osoba, a posebno mladi ljudi, koji se u tom smjeru i trebaju i žele oblikovati. U odgojnom smislu radi se o uvođenju inkluzivne paradigme, osnažujuće prakse za oblikovanje mladog čovjeka kao znatiželjne i osobe sigurne u sebe i svoja prava odnosno svoje obaveze i odgovornosti. Praksa koja uključuje osobu u oblikovanje, ujedno i motivira tu osobu na dublji, intrinzičan, unutarnji način na njeno pozitivno i poduzetnije sudjelovanje. Učenik koji doživljava da netko uistinu sluša ono što on ima za reći, osjeća se više poštovan i uključen u školski život, a to je podloga za bolji i pozitivniji stav prema procesu u cjelini.

U takvoj klimi je vrlo izgledna izgradnja sigurne osobe koja ima samopoštovanje i poštovanje prema drugima. Npr, iako učitelj može sam pripremiti upitnik za procjenu sudjelovanja, učenici će biti značajno aktivniji kad se to isto traži od njih,

odnosno da sudjeluju u izradi instrumenta za procjenu i sami sudjeluju u procjeni sudjelovanja. Tako je prema Bean i Peterson (1998) dobro tražiti od učenika utvrđivanje značajki učinkovitih rasprava iz vlastitoga iskustva za obje uloge i učenika i učitelja. Od izuzetne je važnosti pristup poticanju samoga sudjelovanja, odnosno shvaćanje i duboko prihvaćanje upotrebe toga alata u izgradnji školskih odnosa od strane učitelja, onoga tko će biti inicijator. Ako učitelju, a prije njega ravnatelju, nije jasno zašto je sudjelovanje važno i dobro, ni sam neće znati potaknuti sudjelovanje svojih učenika.

U afirmaciji inkluzivističke filozofije, iz koje je iznikla ideja o participaciji učenika, presudna je osposobljenost učitelja da ovaj alat koriste u svom radu. Iako je temeljna namjera nastave izgradnja učeničkih kompetencija smještanjem djeteta u središte nastave, još je dublja istina da čitav proces planira, programira i moderira učitelj te je tako njegova odgovornost u uvažavanju dječjih participativnih prava još veća, a uloga presudna i nezamjenjiva. Polazeći od toga, učiteljima je važna temeljita i stručna potpora u primjeni participacije kao alata za osnaživanje prava djeteta.

LITERATURA

1. Agencija Europske unije za temeljna prava i Vijeće Europe (2016), *Priručnik o pravima djeteta u europskom pravu*, Ured za publikacije Europske unije, Luxembourg; preuzeto sa: <http://fra.europa.eu/en> (20. 06. 2017)
2. Archard, David (1993), *Children: Rights and childhood*, Routledge Inc., London
3. Bean, John C., Dean Peterson (1998), "Grading Classroom Participation", In: Rebecca S. Anderson & Bruce W. Speck (Eds.), *New Directions for Teaching and Learning*, 74, 33-40.
4. Bickmore, Kathy (2001), "Student conflict resolution, power "sharing" in schools and citizenship education", *Curriculum Inquiry*, 2, 138-161.
5. Brđanović, Davor (2019), "Stavovi nastavnika i učenika glazbene škole o poštivanju participativnih prava učenika u nastavi sviranja glazbenog instrumenta", *Nova prisutnost*, 17(3), 597-610.
6. Boutros, Alexandria (2018), "The Right to Rights: Education as the Problem and Solution to the Lack of Enforcement of International Human Rights Law", *International Journal of Progressive Education*, 14(2), 161-175.
7. Cmrečak, Nikolina (2017), *Informiranost i stavovi učenika razredne nastave o dječjim pravima*, diplomski rad, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

8. Howe, R. Brian, Katherine Covell (2000), "Schools and the participation rights of the child", *Education and Law Journal*, 10, 107-123.
9. Maleš, Dubravka, Ivanka Stričević (1997), "Dječja prava kao temelj ljudskih prava", u: Hrvoje Vrgoč (ur.), *Odgoj i obrazovanje za život u demokratskom društvu*, HPKZ, Zagreb, 71-76.
10. Mataga Tintor, Arijana (2011), *Ostvarivanje prava djeteta u funkciji izgradnje otporne lokalne zajednice*, doktorska disertacija, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
11. Mataga Tintor, Arijana (2013), "Community resilience and the fulfilment of child rights in the family, school and community", *CEPS Journal*, 3(2), 71-91.
12. Narodne novine (2008), *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*, Narodne novine, br. 87/08., Zagreb
13. Republika Hrvatska, Pravobranitelj za djecu (2016), *Djelokrug rada*, Preuzeto sa: <https://dijete.hr/pravobranitelj/sto-i-kako-radi-pravobraniteljica/> (21. 5. 2019.)
14. Stasiulis, Daiva (2002), "The active child citizen: Lessons from Canadian policy and the children's movement", *Citizenship Studies*, 6, 507-537.
15. Steiner, Henry, Philip Alston (2000), *International human rights in context*, Oxford University Press, Oxford
16. Sukobljević, Tea (2021), *Odrednice stavova prema dječjim pravima kod budućih obrazovnih djelatnika*, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
17. Tomaševski, Katarina (2001), *Human Rights Obligations: Making education available, accessible, acceptable and adaptable*, Right to Education Primers No. 3, Novum Grafiska AB, Gothenburg
18. Trowler, Paul (2003), *Education policy*, Routledge, London
19. UN (1989), *Konvencija o pravima djeteta*, United Nations, New York; preuzeto sa: <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi0/multi-org-inicijative/ujedinje-ni-narodi/konvencija-o-pravima-djeteta/> (21.5.2019.)
20. UNESCO (2009), *Policy Guidelines on Inclusion in Education*, UNESCO, Paris; preuzeto sa: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000177849?posInSet=1&queryId=-d117ebbe-414a-46bf-885e-3ece7995460d>
21. UNESCO (2015), *Incheon Declaration. Education 2030: Towards Inclusive and Equitable Quality Education for All*, UNESCO, Paris; preuzeto sa: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000245656> (5.10.2019.)

22. United States. Department of Education (n. g.), *IDEA The Individuals with Disabilities Education Act*, ED Pubs, Washington D. C.; preuzeto sa: <https://sites.ed.gov/idea/#a/> (10.7.2017.)
23. United States. Department of Education, Office of Special Education and Rehabilitative Services (2015), *Vocational Rehabilitation Act*, ED Pubs, Washington D. C.; preuzeto sa: <https://www2.ed.gov/policy/speced/reg/narrative.html> (9. 7. 2017.)
24. Vijeće Europe (1996), *Europska konvencija o ostvarivanju dječjih prava*, Vijeće Europe, Strasbourg

ANALYSIS OF KNOWLEDGE OF CHILDREN'S RIGHTS AMONG TEACHERS OF CROATIAN AND BOSNIA AND HERZEGOVINA SECONDARY SCHOOLS AND THEIR ATTITUDES ON THE RESPECT AND APPLICATION OF STUDENTS' PARTICIPATION RIGHTS IN EDUCATION

Summary:

The relationship between teachers and students in educational institutions is regulated by various laws and regulations that contribute to a more efficient implementation of educational processes for the active participation of students. The development and affirmation of children's rights also contribute to creating a creative and challenging environment in schools. Thus, a motivating environment is created, in which students are encouraged for further development and learning. This research aimed to establish to what extent the attitudes of teachers regarding the children's rights of students in secondary schools in Bosnia and Herzegovina and Croatia have been developed and to examine whether there are different perceptions of children's rights in the countries covered by the research. The sample included 112 teachers from Bosnia and Herzegovina and Croatia, of which 72 were from Bosnia and Herzegovina and 40 from Croatia. The instrument that was used in the research is a modified questionnaire from the published research, "Attitudes of teachers and students of the music school on respecting the participatory rights of students in the teaching of playing a musical instrument", author Assoc. Ph.D. prof. advisor, Davor Brđanović. Data analysis was performed using the SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) computer program. Descriptive and inferential statistical procedures were used in the processing of the obtained results: descriptive indicators of central tendency and dispersion, as well as procedures for determining the connection between variables (depending on the shape of the determining

distributions, Pearson's or Spearman's correlation coefficient) and differences between groups (depending on the shape of the determining distributions, t-test, and F-test or Mann-Whitney U-test). The results indicate a dominant homogeneity in the domain of responses of teaching staff from Bosnia and Herzegovina and Croatia regarding the respect of children's rights in class, which may be conditioned by the similar development starting points of the educational systems in the two mentioned countries. Analyzing the results of knowledge of special children's rights and knowledge of documents that protect children's rights, serious deficits were observed that indicate insufficient education of the sample - teaching staff in the schools and countries included in this research.

Keywords: students; teachers; school; children's rights

Adrese autora
Authors' address

Goran Žlof
Sveučilište u Mostaru
Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti
goranzlof@yahoo.com

Marijan Madunić
Sveučilište u Mostaru
Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti
madunicm65@gmail.com